SOUČASNÁ SITUACE NA ROPNÉM TRHU

Martina Vašendová, Libor Židek, Masarykova univerzita, Brno

Jedním z nejvíce diskutovaných témat v současném světovém hospodářství jsou ceny ropy a jejich dramatický růst v posledních letech. V odborném tisku probíhá diskuse o příčinách tohoto vývoje i o dopadech na jednotlivé ekonomiky i světové hospodářství jako celek. V následujícím příspěvku se pokusíme odpovědět na některé z otázek spojených se současným vývojem. V prvním kroku se však zaměříme na dlouhodobý historický vývoj cen včetně reakce subjektů na předchozí ropné šoky. V dalším kroku budeme analyzovat současnou situaci, hledat příčiny růstu cen a zaměříme se i na dopady na světové hospodářství. V závěrečné části zmíníme některé prognózy týkající se trhu s ropou.

1. Historický vývoj trhu s ropou

Proměnlivost cen ropy, kterou v posledních měsících sledujeme, není v historickém vývoji ničím mimořádným. Na druhou stranu dosáhly nominální ceny nedávných závratných hodnot (přes 70 USD za barel) poprvé. Historie zaznamenává několik výrazných růstů cen označovaných jako ropné šoky. Lze je snadno vyčíst z grafu 1.

Graf 1

Nominální cena ropy na světových trzích (v USD za barel)

Pramen: <http://www.euroekonom.cz/grafy-html/cena%20ropy.html>

Z grafu 1 je patrné, že období levné ropy skončilo v roce 1973, kdy proběhl, jako důsledek Jom Kippurské války, první ropný šok. Arabské státy se rozhodly převzít kontrolu nad těžbou a uvalit embargo na vývoz ropy (především) do USA jako sankci za jejich podporu Izraele. Vedle politických důvodů je k těmto krokům vedla i snaha dostat se k vyšším příjmům z prodeje ropy. V důsledku omezení nabídky došlo k růstu ceny ze

3 USD na přibližně 11 USD, což v té době přispělo k hospodářské recesi ve vyspělém světě.

Další podstatný skok v cenovém vývoji lze zaznamenat na konci 70. let. Islámská revoluce v Íránu a irácko-iránská válka způsobily výkyvy v těžbě a vývozu z obou zemí. Na trzích vznikla panika z možného nedostatku ropy a došlo k překotnému hromadění zásob, což ještě umocnily praktiky spekulantů. Ceny ropy v důsledku těchto událostí prudce vystřelily. Dopady na světové hospodářství nebyly již tak silné, a to díky nahromaděným zásobám, větší efektivnosti využívání ropy a odklonu k alternativním palivům.

Jaké byly dlouhodobé dopady vysokých cen ropy? Ropné šoky způsobily, že intenzita užití ropy, tedy její množství potřebné pro vytvoření jednotky HDP, začala klesat, jak vidíme v grafu 2. Vyspělé země potřebují v současnosti jen polovinu ropy na vytvoření dolaru HDP oproti polovině 70. let (The Economist, 27. 8. 2005). V důsledku toho se snížil i podíl ropy na komoditních dovozech do zemí OECD ze 13 % na konci 70. let na 4 % na konci let 90. (The Economist, 30. 4. 2005).

Graf 2

Intenzita používání ropy ve světě (bez centrálně plánovaných ekonomik) a reálné ceny ropy v období 1953-1999

Pramen: Chalabi, F.J.: Oil Price Volatility in the World Market: Causes and Impact on the Economies of the Oil Producing Countries in the ESCWA Area, 2000

Změny ve struktuře spotřeby energie jsou dobře patrné i z tabulky 1, která zachycuje primární spotřebu energie v jednotlivých zemích a seskupeních.

Tabulka 1

Primární spotřeba energie (podíl na celkové spotřebě energie v %)

	Ropa		Zemní plyn		Jaderná energie		Uhlí		Voda	
	1979	1999	1979	1999	1979	1999	1979	1999	1979	1999
Spojené státy americké										
	46,8	40,0	27,9	25,2	3,7	9,0	20,3	24,6	1,3	1,2
Západní Evropa										
	55,7	44,4	14,5	22,3	3,8	14,9	23,2	15,5	2,9	3,0
Japonsko										
	67,4	50,1	5,2	13,0	12,8	17,7	12,8	17,7	1,8	1,5

Austrálie, Kanada, Nový Zéland										
	47,9	36,9	22,4	25,1	3,3	5,5	18,3	22,8	8,1	9,6
OECD										
	52,5	42,5	20,8	22,9	3,8	11,5	20,6	20,7	2,4	2,5
Bývalý Sovětský svaz										
	35,2	20,0	28,4	53,2	1,3	5,8	33,7	18,9	1,3	2,1
Svět celkem										
	47,5	40,6	19,8	24,2	2,5	7,6	28,0	25,0	2,2	2,7

Pramen: Chalabi, F.J.: Oil Price Volatility in the World Market: Causes and Impact on the Economies of the Oil Producing Countries in the ESCWA Area, 2000

Vysoké ceny se projeví i na straně nabídky. Růst cen ropy způsobil, že i naleziště, která byla při nízkých cenách nerentabilní, se stala ziskovými. Ropu proto začalo těžit Norsko nebo Velká Británie. I v tomto směru navíc působil technologický pokrok, který těžbu průběžně zlevňoval.

Třetí významný růst cen ropy je spojován s válkou v Perském zálivu na počátku 90. let. Po jejím skončení se ceny vrátily na úroveň okolo 15-20 USD za barel a na této úrovni s menšími výkyvy setrvaly.

Na zasedání v Jakartě v roce 1997 se OPEC rozhodl zvýšit produkci ropy, právě v době, když byly asijské ekonomiky zasaženy měnovou krizí. V důsledku toho došlo k propadu cen až na 10 USD za barel. OPEC v reakci na tento pokles omezil denní produkci o 3 mil. barelů a ceny následně opět vzrostly. Tento vzestupný trend zastavilo oslabení růstu amerického hospodářství a zvýšení těžby mimo země OPEC. Zlomovým momentem byly teroristické útoky 11. září 2001. Ještě v listopadu téhož roku však byly ceny ropy na 18 USD. Následoval jejich rychlý vzestup.

2. Obecné determinanty vývoje cen ropy

Faktory mající vliv na cenu ropy můžeme rámcově rozlišit jednak na dlouhodobé a krátkodobé a také ovšem podle toho, zda působí na nabídku či poptávku. Mezi dlouhodobé faktory řadíme ty, které posouvají cenový průměr v delším časovém období. Do této skupiny obecně spadají dlouhodobé změny v nabídce a poptávce – např. ekonomický vzestup Číny a s ním spojený významný růst poptávky po ropě v této zemi, nebo objevení nových nalezišť. Tyto dlouhodobé změny mohou být mj. způsobeny např. již zmínovaným technologickým vývojem, mimořádnými politickými událostmi (dlouhotrvající irácko-iránskou válkou apod.) a také faktory ekonomickými (např. dlouhodobými trendy v ceně dolaru), změnami v legislativě (zejména v ochraně životního prostředí) apod.

Krátkodobé faktory nedeterminují dlouhodobý cenový trend, ale trhy pouze krátkodobě vychýlí. Mezi tyto faktory můžeme zařadit např. politickou nestabilitu, destrukce ropovodů, změny týdenních zásob ropy, hurikány či mimořádné teplotní výkyvy (silnou nebo naopak slabou zimu) apod. Tyto faktory by obecně neměly mít na cenu ropy dlouhodobější vliv.

3. Příčiny současné situace na trhu s ropou

V posledních letech zaznamenáváme vysoké ceny ropy na světovém trhu. Například jen v roce 2005 vzrostla průměrná cena o 41 % (IMF, 2006). Maxima ceny dosáhly právě v létě 2005, kdy se pohybovaly kolem 70 USD/barel (dne 30. 8. 2005 vyskočila cena ropy WTI na 69,91 USD/barel). Reálně jsou ceny stále poměrně nízké a nedosahují úrovně ze 70. let (viz graf 7).

Zdůvodnění, proč v posledních letech ceny ropy významně vzrostly, je více a názory se mezi experty výrazně různí. Profesor Alhajji (2005) tyto domněnky sumarizuje a člení následovně: Mezinárodní energetická organizace (IEA) situaci interpretuje jako „iracionální živosti“ trhu, OPEC jako „spekulativní bublinu“, někteří američtí politici hovoří o „tržní síle OPEC“, někteří geologové o „těžebním vrcholu“¹ a experti a soukromý sektor o „tržních základech“ fungování trhu.

Dle našeho názoru jsou pro analýzu současné situace důležité faktory na straně poptávky i nabídky. Základním impulsem se jeví dlouhodobý poptávkový trend. V průběhu 90. let a na počátku 21. století poptávka po ropě rostla a roste. Příčinou je příznivý vývoj světového hospodářství jako celku, což vede k růstu poptávky po energetických zdrojích.² Například v roce 2004 byl růst světového hospodářství i světové poptávky po ropě nejvyšší za posledních 30 let (The Economist, 27. 8. 2005) – světová spotřeba se v roce 2004 zvýšila o 3,4 % proti obvyklým 1-2 %. Denní spotřeba ropy dosáhla cca 80 mil. barelů proti 69 mil. barelů v roce 1994 (Matocha, 2006). V roce 2005 však vzrostla světová spotřeba již „jen“ o 1,1 mil. barelů za den oproti 3 mil. barelů v roce 2004. Příčinou je mírné snížení poptávky v USA a Číně. V Číně byly vyřešeny dřívější problémy v dodávkách uhlí, které byly právě ropou nahrazovány (IMF, 2006). O dalších 1,5 mil. barelů denně se očekává vzrůst spotřeby v roce 2006. Dalším faktorem na poptávkové straně je dle IMF (2006) to, že země OECD, i přes vysoké ceny, zvýšily v roce 2005 své zásoby, a to na úroveň nejvyšší za posledních pět let.

Ačkoliv USA zůstávají největším spotřebitelem ropy (jedna čtvrtina světové produkce), dvě třetiny růstu poptávky připadají na vznikající (emerging) a rozvojové trhy, kde dochází jak k vysokému růstu výkonu, tak k růstu populace. Velmi významnou roli v tomto směru hraje Asie, zejména Čína. Tuto skutečnost nám dokresluje graf 3.

Graf 3

Poptávka po ropě v Asii a severní Americe v letech 1979-1999

Pramen: Meier, R., Roundtree J., Schaefer M.: Oil Shock – Energy Supply and Demand, Past, Present & Future, Obele Oil Corporation, 1998

- 1 Pojem *těžební vrchol* je spojován s Dr. M. King Hubbertem, který v roce 1956 správně předpověděl, že produkce ropy USA (bez Aljašky) vyvrcholí v roce 1969 plus minus 1 rok. Tato produkce vskutku vyvrcholila v roce 1970. Je po něm pojmenována tzv. Hubbertova křivka, která předpovídá vývoj těžby ropy a její tvar připomíná Gaussovu křivku. Otázkou zůstává, kdy nastane celosvětový vrchol těžby. Někteří autoři říkají, že vrchol již nastal, jiní ho předpovídají někdy okolo roku 2010 či později (www.hubbertpeak.com/hubbert).
- 2 Souběžně roste i cena řady dalších komodit a surovin – např. oceli, olova, zinku, mědi nebo zlata.

V posledních letech Čína prochází něčím podobným „průmyslové revoluci“, což s sebou nese také zvýšené nároky na energii a nerostné suroviny. Ekonomika rostla v posledních 20 letech v průměru o 9–10 %, v současné době se opět pohybuje okolo 9 %. Významně se vyvíjí i export – země se stala jedním z největších exportérů. V současnosti vyrábí např. 50 % světových bot, 70 % hraček, 30 % textilu či 25 % oblečení (Zemánek, 2005). Čína byla až do roku 1993 pátým největším ropným producentem a čistým vývozcem ropy. Vzhledem k ekonomickému růstu se z ní však stal čistý importér. V roce 1993 dovážela 80 000 barelů ropy denně, do roku 1996 vzrostly denní dovozy na 2 mil. barelů (Meier, Roundtree, Schaefer, 1998) a v roce 2006 by měly denní dovozy dle EIA dosáhnout 7,3 mil. barelů (Zemánek, 2005). Čínský podíl na světové spotřebě ropy v současnosti dosahuje 8 %. The Economist (27. 8. 2005) uvádí, že Čína je odpovědná za třetinu růstu poptávky po ropě od roku 2000 a jen v roce 2004 se měla její spotřeba zvýšit o 16 %.³ Zemánek také uvádí, že se růst spotřeby ropy v Číně patrně zastaví až v okamžiku, kdy dosáhne úrovně spotřeby v Evropě – tedy cca 15 mil. barelů/den, k čemuž by mělo dojít někdy okolo roku 2020. Lze tedy v příštích letech vyvodit významnou úlohu Číny na poptávkové straně a její rostoucí „žízeň“ po ropě, která s sebou ponese tlak na růst cen či zvýšení nabídky producenty. A právě jejich přízeň (a dodávky) si Čína bude chtít zajistit.

Velmi úzkou korelaci mezi růstem čínské spotřeby ropy a cenou ropy na světových trzích vidíme i v grafu 4. Také Indie, druhá nejlidnatější země, svou spotřebu neustále zvyšuje. Obecným problémem je efektivita užití ropy. Vznikající trhy spotřebují pro vyprodukování jednoho dolaru HDP více než dvakrát tolik ropy oproti vyspělým zemím (The Economist, 27. 8. 2005). I mezi vyspělými zeměmi jsou ovšem závažné rozdíly – USA potřebují o 50 % více ropy na jeden dolar HDP než země EU, což je zejména způsobeno skutečností, že v USA platí spotřebitelé za ropné produkty výrazně méně.

Graf 4
Cena ropy a čínské dovozy

Pramen: The Economist 19. 2. 2005

3 Nicméně v roce 2005 měla podle oficiálních čínských zdrojů spotřeba ropy v Číně poklesnout o 0,2 %. Někteří zahraniční experti těmto oficiálním číslům nedůvěřují a jejich odhady vzestupu spotřeby se pohybují v rozmezí 6,4–8 % (The Economist, 28. 1. 2006). IEA (2005) odhaduje 2,5 %.

Na rozdíl od poptávky, která má stabilní mírně růstovou tendenci, podléhá nabídka větším výkyvům. V současnosti se zdá, že růst nabídky zaostává za růstem poptávky, což se projevuje na nízké rezervní produkční kapacitě. Ta je dnes nejnižší za posledních 30 let (Bednář, 2005).

Graf 5

Světová produkce ropy a nevyužitá kapacita 1960-2004

Pramen: The Economist, 30. 4. 2005s

Na straně nabídky ropy je významným faktorem činnost kartelu OPEC. Kartel kontroluje 40 % světové těžby a přes 70 %⁴ rezerv (Meier, Roundtree, Schaefer, 1998), což způsobuje značnou závislost světového trhu na jeho činnosti. V lednu 2005 členové pozastavili dříve platný cíl pro ceny ropy v rozmezí 22-28 USD/barel. Již v prosinci předchozího roku omezili produkci i přesto, že průměrné ceny dosahovaly 34 USD/barel. The Economist (12. 3. 2005) z toho vyvozoval pravděpodobnou existenci cenového cíle někde kolem 40 USD/barel. Jedním z důvodů této nové politiky byl v té době trvale klesající dolar. Ten znamenal, že i přes zdvojnásobení dolarové ceny ropy od dubna 2002 byl růst ceny vyjádřený v eurech jen 30 %. Na nabídce ropy se také projevil dopad všeobecné představy, že na trzích existuje nadbytečná nabídka, což vyústilo ve dvě dekády slabých investic do ropného průmyslu.

V důsledku dlouhodobě napjaté situace na trhu může při jakékoliv nepříznivé situaci dojít k velkým výkyvům cen. Právě v poslední době dopadla na ropné trhy řada negativních krátkodobých faktorů (např. hurikánová sezóna v Mexickém zálivu).

Na současných cenách se také projevují spekulace – The Economist (13. 8. 2005) psal o miliardách dolarů, které byly v polovině roku 2005 umístěny na future trzích. Článek také zmiňoval jiný problém – s rafinériemi: dle autorů byl v té době na světových trzích dostatek surové ropy, ale nedostatečné byly právě zpracovatelské kapacity.

Významným aspektem, který nelze přehlédnout, je samozřejmě geopolitická situace. Značná část světových zásob ropy je umístěna na Středním východě; o nestabilitě daného regionu není potřeba pochybovat. Významný efekt na cenu ropy mají např. reálné či potenciální teroristické útoky v Saudské Arábii. Ty by mohly (pokud by byly úspěšně vedeny proti rafinériím) znamenat zásadní výpadek na světovém ropném trhu. Významná je i situace v Iráku s pochopitelným důrazem na stabilitu ropných

4 Sám OPEC dokonce uvádí 78 % (www.opec.org).

dodávek. Na trhy působí i napjatá situace kolem Íránu a jeho jaderného programu.⁵ Pozitivním směrem naopak působí např. otevření nového ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan v roce 2005.

Politické faktory jsou ovšem sledovány i v řadě dalších oblastí, které jsou významnými dodavateli suroviny na světové trhy. Z tohoto pohledu stabilitě cen nepřispívá politické dění ve Venezuele či Nigérii ani nedávné znárodnění firmy Jukos v Rusku. Negativní vliv měly i některé klimatické faktory – zejména hurikány v Mexickém zálivu. Ostře sledovány jsou i faktory v podobě amerických strategických rezerv či stávek v průmyslových konglomerátech ropného průmyslu.

4. Důsledky pro světové hospodářství

Jaké jsou dopady vyšších cen ropy na světové hospodářství? U vyspělých i rozvojových ekonomik je primárním dopadem tlak na růst cenové hladiny. Nicméně menší význam ropy v jednotlivých ekonomikách se odráží i v menším vlivu na cenové indexy. Souběžně navíc ve světovém hospodářství nyní působí i tlaky na snižování cen, což je spojeno zejména s větším zapojením čínské ekonomiky. Proto zatím nedošlo k žádnému dramatickému růstu cenových indexů. Pozitivní je, že se vlády (i přes růst cen komodity) většinou nesnaží na trzích intervenovat a zavádět nové regulace, ani např. udržovat ceny pohonných hmot administrativními opatřeními. Nicméně vlády Číny nebo Indie ceny trvale dotují. Jiné země (Indonésie) naopak v současnosti ceny benzínu na domácím trhu deregulovaly. Připomeňme, že se růst domácích cen týká i producentů ropy, protože vysoké vývozy vedou k růstu množství peněz v ekonomice, a tím i ke zvyšování cenové hladiny. Čímž se dostáváme k dalšímu významnému faktoru.

Druhým významným aspektem jsou změny v rozložení světového obchodu. Souhrnný přebytek běžného účtu platební bilance vývozců ropy by měl v roce 2005 dosáhnout 400 mld. USD, což je čtyřikrát více než v roce 2002 (The Economist, 12. 11. 2005). V poměru ku HDP by měl tento přebytek u zemí Blízkého východu dosáhnout v průměru 25 %, v případě Ruska 13 % a Norska 18 %. Na druhé straně např. tolik diskutovaný schodek běžného účtu USA vzniká primárně právě s producenty ropy. Značná část prostředků získaných z prodeje ropy se vrací zpět do zemí konzumujících ropu v podobě zvýšení jejich vývozu. Dopad však není zcela eliminován, protože se projevuje v průměru vyšší míra úspor u zemí vyvážejících ropu. Úspory ze zemí vyvážejících ropu však financují schodky běžného účtu u zemí dovážejících ropu (např. USA) v podobě přílivu kapitálu, tedy např. v podobě nákupu amerických dluhopisů. Jaké jsou vnitřní dopady růstu vývozu? Země OPEC v současnosti méně utrácejí než v předchozích případech vzestupu cen. V letech 1973-1976 bylo 60 % zisků utraceno na dovozy, v letech 1978-1981 to bylo dokonce 75 %, ale v letech 2002-2005 by měl tento ukazatel dosahovat jen 40 % (The Economist, 12. 11. 2005). Některé země místo růstu dovozu ustavují speciální fondy (Rusko), do kterých směřuje část současných mimořádných zisků, nebo splácejí staré dluhy. Vlády v průměru utratily jen 30 % mimořádných příjmů proti 75 %

5 Írán vyhrožuje, že zastaví dodávky ropy na světové trhy. The Economist (28. 1. 2006) uvádí, že podobně i Saddám Husajn příležitostně používal uzavření ropných kohoutků jako politického nástroje. Ale ztráta Íránu by byla pro světový ropný trh mnohem horší. Íránská produkce dosahuje 4 mil. barelů ropy a je větší, než kdy byla irácká. Volné kapacity jsou navíc mnohem více omezeny než v 90. letech.

v 70. a 80. letech a průměrné rozpočtové přebytky se zvýšily ze 2 % v roce 2002 na 15 % v loňském roce.⁶

Obecně je problematické, zda jsou vysoké zásoby ropy pro vývozce pozitivem. Tabulka 2 ukazuje závislost vybraných zemí na ropě.

Tabulka 2

Podíl ropy a zemního plynu na HDP v roce 2002 (v %)

Kuvajt	97
Katar	93
Saúdská Arábie	83
Alžírsko	58
Bahrajn	55
Libye	53
SAE	45
Sýrie	37
Egypt	18

Pramen: Němec, Ropa je požehnáním i prokletím, HN 14. 2. 2006

Závislost na ropě je v uvedených zemích mimořádně vysoká. Například v Saúdské Arábii tvoří příjmy z ropy zhruba 80 % příjmů státu (Němec, 2006). Většina ropných států od svých občanů nevybírání daně a poskytuje masivní subvence. Obecně potom skutečnost, že země má naleziště nerostných surovin, překvapivě negativně koreluje s ekonomickým růstem. Gylfason (2004) uvádí, že HNP na hlavu se v zemích OPEC v letech 1960-2000 zvyšoval v průměru jen o 0,3 % ročně. Autor přímo zmiňuje negativní vazbu mezi podílem surovinových zdrojů na HDP a ekonomickými výsledky tak, jak je vyjádřeno v grafu 6.

Graf 6

Vztah mezi průměrným ročním růstem HNP na osobu a podílem primární produkce na HDP 1960-2000 (164 zemí)

Pramen: Gylfason, Institutions and Economic Performance, 2004

6 Proti tomu autoři IMF Survey píší, že vyšší příjmy z ropy byly např. v Saúdské Arábii použity v první řadě na navýšení výdajů na zdravotnictví a školství a také k zlepšení infrastruktury (IMF Survey, 9. 1. 2006).

Spory se vedou o to, proč se vyšší ceny ropy neprojevují na poklesu tempa růstu světového hospodářství jako v případě předchozích ropných šoků. Dle modelu Mezinárodního měnového fondu by se měl růst ceny ropy o 10 USD projevit snížením tempa růstu světové ekonomiky o tři pětiny procentního bodu – v důsledku růstu ceny ropy o 30 USD by se proto měl snížit růst téměř o 2 procentní body (The Economist, 27. 8. 2005). Časopis se však domníval, že hlavní příčina, proč vliv nebyl zdaleka tak výrazný, spočívala v uvolněné měnové politice v USA a Číně. Tyto země jsou stále tahouny světového hospodářství, což vyvažuje negativní vliv ceny ropy.

Proti vývoji následujícímu po předchozích ropných šocích působí i další faktor. K růstu cen došlo velmi postupně – např. v roce 1979 se ceny zdvojnásobily během půl roku – a v současnosti to trvalo 18 měsíců, což dalo firmám i domácnostem možnost se přizpůsobit.

Reálné ceny navíc nejsou až tak vysoké (jak dokazuje graf 7), i když v roce 2005 již byly krátkodobě vyšší než v roce 1974 nebo 1990. Stále však nedosáhly vrcholu z roku 1980.

Graf 7

Nominální a reálné ceny ropy v letech 1946-2005 v USD/barel (roční průměry)

Pramen: http://inflationdata.com/inflation/Inflation_Rate/Historical_Oil_Prices_Table.asp

Proti negativním tendencím spojeným s růstem ceny ropy působí i zmíněný růst efektivity užití ropy a skutečnost, že ekonomiky mají vyšší podíl služeb, u kterých se růst ceny ropy tolik neprojevuje.

Odhady vlivu na světové hospodářství jako výše zmíněný odhad MMF jsou navíc založeny na předchozích šocích, jejichž základem byl propad nabídky. V současnosti je však primární příčinou vysoká poptávka, což je v podstatě důsledek zdravého růstu hospodářství. Na druhé straně je pravděpodobné, že ceny zůstanou vyšší, pokud příčina není v krátkodobém narušení nabídky.

5. Trendy ve vývoji ropy

Nedojde-li k zásadnímu ochlazení světového hospodářství, dá se předpokládat, že v krátkém období nebude nabídka rostoucí poptávce stačit. Čína např. spotřebovává jen jednu patnáctinu ropy na osobu proti USA (The Economist, 27. 8. 2005) a z toho je jasné, že poptávka v této zemi poroste, pokud se bude zvyšovat její HDP.

Globální dlouhodobé odhady vývoje ropného a energetického trhu se významně liší.

Mezinárodní agentura pro energii (IEA, 2005) odhaduje, že v příštích 25 letech poptávka po energii poroste průměrným tempem 1,6 % ročně a že spotřeba bude v roce 2030 o 50 % vyšší než dnes. Přes 60 % tohoto růstu bude představovat vzestup spotřeby ropy a zemního plynu. Pokud však vlády spotřebitelských států v rámci idejí šetření životního prostředí a snah o zpomalení globálního oteplování rozhodnou o omezení spotřeby fosilních paliv, vzroste dle odhadů IEA spotřeba energie oproti dnešku „jen“ o 37 %.

Podobné názory sdílí Energy Information Administration (EIA) – Energetický statistický úřad USA, který se zaměřuje na ropu samotnou. Odhaduje, že poptávka vzroste ze 78 mil. barelů denně v roce 2002 na 119 mil. barelů v roce 2025 (International Energy Outlook, 2005), což je nárůst přes 2 % ročně.

Jak se bude dle EIA vyvíjet spotřeba ropy v následujících letech, je zachyceno v grafu 8.

Graf 8

Denní spotřeba ropy dle regionů v letech 2002 a 2025 (v mil. barelů)

Pramen: Energy Information Administration: International Energy Outlook, 2005

Autoři World Energy Outlook 2004 se domnívají, že budou-li vlády udržovat současnou politiku, bude v roce 2030 spotřeba energie o 30 % vyšší než dnes – dvě třetiny tohoto růstu vzniknou v rozvojových zemích ve shodě s jejich ekonomickým a populačním růstem (Finance and Development, 2005). Jak se bude měnit celková spotřeba energií a také spotřeba v jednotlivých sektorech ekonomik, zachycují grafy 9 a 10.

Graf 9

Růst světové spotřeby energií 1970-2030 (mil. tun ropného ekvivalentu)

Pramen: Finance and Development: Energy (In)security?, 2005

Graf 10

Předpokládané změny ve spotřebě ropy v roce 2030 dle jednotlivých sektorů (mil. barelů za den)

Pramen: Finance and Development: Energy (In)security?, 2005

Pravděpodobnou reakcí trhu na zvýšení poptávaného množství bude růst ceny a zvýšená těžba tak, aby došlo k vyrovnaní nabídky a poptávky. Otázkou je, kde se rovnováha ustaví. Někteří autoři (např. Savinar, McKenzie, 2004) již kompletují katastrofické či méně katastrofické scénáře pro dobu, kdy nabídka poptávce přestane stačit a dojde k vystřelení cen. Připomeňme, že podobné katastrofické scénáře se datují až do 19. století a zatím se nikdy nenaplnily. Nicméně ověřené celosvětové zásoby ropy v roce 2005 dosahovaly 1200 mld. barelů, což by při současné míře spotřeby mělo vystačit přibližně na 40 let (Matocha, 2006).

Optimističtější autoři doufají v sílu trhu a buď v umožnění další těžby z nalezišť, která při současné ceně a stavu technologií nelze těžít, či v postupné (alespoň částečné) nahrazení drahé suroviny jinými energiemi a v efektivnější využívání ropy. Toto řešení tržním systémem je nejpravděpodobnější. Nyní lze z naleziště vytěžit zhruba 30 % ropy. Drahá ropa umožní implementování technologií, které při současných cenách nejsou ekonomicky rentabilní a které umožní větší vytěžení každého naleziště. V tomto směru je možné zmínit např. ropné písky v Kanadě, která má druhé nejvyšší rezervy ropy na světě po Saudské Arábii (The Economist, 3. 12. 2005). Trend směrem k užití hůře dostupných zdrojů je již patrný – The Economist (19. 11. 2005) např. popisuje boom zakázek pro firmy vyrábějící ropné plošiny. Souběžně se dá očekávat, že dojde k dalšímu zefektivnění výrob a snížení závislosti na ropě v důsledku její vysoké ceny.

Dalším trendem je přesun k alternativním energetickým zdrojům. Například globální prodeje solárních panelů by měly v roce 2005 dosáhnout 11 mld. USD proti 7 mld. USD v předchozím roce. To se odráží na růstu cen akcií společností vyrábějících alternativní zdroje energie (The Economist, 5. 11. 2005). V tomto směru působí i direktivy EU. Situaci si uvědomují i samotné firmy – vzpomeňme úspěchu, který zaznamenala automobilka Toyota s hybridními vozidly. Dalším novým palivem je např. ethanol – v Brazílii jej dnes může používat 60 % automobilů (IMF, 2006). Nejen cena ropy, ale i ekologické aspekty hovoří ve prospěch zemního plynu. Ten bude v budoucnu hojně využívaným zdrojem energie. Oživení zájmu se pravděpodobně dočká i jaderná a uhelná energetika.

Předchozí uvažované faktory jasně ukazují, že řešení současné situace na trhu s ropou bude probíhat v několika rovinách, tak jako v minulosti. Jinými slovy autoři se domnívají, že nejlepší řešení je takové, které nechá vývoj na tržních silách.

Literatura

- Alhajji, A.F.:** *The Future of Oil Prices: Can the Past Explain the Future?* Hong Kong Energy Studies Center, 2005.
[http://www.hkbu.edu.hk/~hkesc/seminar/High%20Oil%20Prices%20Hong%20Kong%20\(Final\).pdf](http://www.hkbu.edu.hk/~hkesc/seminar/High%20Oil%20Prices%20Hong%20Kong%20(Final).pdf).
- Bednář, K.:** Skončí někdy růst cen ropy? *PETROL magazín*, 2005, č. 5. http://www.petrol.cz/magazin/pm052005/analyza5_05.pdf.
- BP, P.L.C.:** *Statistical Review of World Energy*, 2005. http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/global-bp/globalbp_uk_english/publications/energy_reviews_2005/STAGING/local_assets/downloads/pdf/oil_section_2005.pdf.
- Ditrych, O.:** Ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan a nová kavkazská geopolitika. *Mezinárodní politika*, 2005, č. 10.
- Energy Information Administration:** *International Energy Outlook*, 2005.
- Finance and Development:** *Energy (In)security?* 2005. ISSN 0015-1947.
- Gylfason, T.:** Institutions and Economic Performance. *CESifo DICE Report*, 2004, č. 2.
- Hubbert Peak of Oil Production:** <http://www.hubbertpeak.com/hubbert>, 23. 11. 2005.
- Chalabi, F.J.:** *Oil Price Volatility in the World Market: Causes and Impact on the Economies of the Oil Producing Countries in the ESCWA Area*. 2000.
- IMF:** *World Economic Outlook*, April 2006.
- IMF Survey:** *Favorable developments offer Saudi Arabia chance to strengthen economic foundation*. 2006, vol. 35, No. 1.
- Inflationdata.com:** http://inflationdata.com/inflation/Inflation_Rate/Historical_Oil_Prices_Table.asp, 12. 12. 2005.
- International Energy Agency:** *Oil Market Report*, March 2005.
- International Energy Agency:** *World Energy Outlook 2005 -- Middle East and North Africa Insights, Executive summary*. IEA, 2005. <http://www.iea.org/textbase/npsum/WEO2005SUM.pdf>.
- Matocha, P.:** Ještě čtyřicet let. *Euro*, 2006, č. 5, s. 18.
- Meier, R., Roundtree, J., Schaefer, M.:** *Oil Shock – Energy Supply and Demand, Past, Present & Future*. Obele Oil Corporation 1998.
- Němec, P.:** Ropa je požehnáním i prokletím. *Hospodářské noviny*, 14. 2. 2006.
- OPEC:** <http://www.opec.org/home/PowerPoint/Reserves/OPEC%20share.htm>, 15. 1. 2006.
- Savinar, M., McKenzie, J.J.:** Život po ropném krachu. *WM magazín*, 2004. <http://www.mwm.cz/CD/c1224.htm>.
- Scottish Executive:** *The Scottish Economic Report November 2004*. <http://www.scotland.gov.uk/library5/finance/sern04-05.asp>.
- The Economist:** Another false dawn?, 5. 11. 2005.
- The Economist:** Cool country, dysfunctional politics, 3. 12. 2005.
- The Economist:** Counting the cost, 27. 8. 2005.
- The Economist:** Frothy, 13. 8. 2005.
- The Economist:** Fuel's gold, 12. 3. 2005.
- The Economist:** Gas-fired dragon, 19. 2. 2005.
- The Economist:** Jacking up, 19. 11. 2005.
- The Economist:** Nervous Energy, 7. 1. 2006.
- The Economist:** New Friendships and petropuzzles, 28. 1. 2006.
- The Economist:** Oil in troubled waters, 30. 4. 2005.
- The Economist:** Recycling the petrodollars, 12. 11. 2005.
- Zemánek, J.:** *Ropa a její budoucnost*. Euroekonom, 2004. <http://www.euroekonom.cz/analyzy-04.html>.
- Zemánek, J.:** *Vývoj na trzích s ropou a benzínem v roce 2006*. Euroekonom, 2005. <http://www.euroekonom.cz/analyzy/z-ropa05.html>.

CONTEMPORARY SITUATION ON THE OIL MARKET

Martina Vašendová, Libor Židek, Masaryk University, Lipová 41a, CZ – 602 00
Brno (vasendom@centrum.cz, zidek@econ.muni.cz)

Abstract

The paper deals with questions connected with the present situation on the world oil market. First, we shortly focus on the context and the historical development of the prices of oil and the reactions of the market subjects. We discuss general factors on the oil market. And then we apply these factors to the current situation on the market. We try to find the main contemporary causes of the growth of the oil prices. We come to the conclusion that the main causes are connected with the growing demand on the market in contrary to (for example) the shocks in the 1970s that were caused by limited supply. Consequently, we concentrate on the impacts of the growth of the oil prices on the world economy. We found out that the impact is still very limited because the whole world economy is growing strongly and even the impact on the price level is very narrow. At the end of the paper we mention prognosis about the future of the oil market.

Keywords

oil, oil market, price of oil, oil consumption, OPEC, USA, China

JEL Classification

F02